

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

دانشگاه اصفهان

دانشکده علوم اداری و اقتصاد

گروه حقوق

پایان نامه ی کارشناسی ارشد رشته حقوق گرایش جزا و جرم شناسی

**تحلیل انتقادی تحولات سیاست جنایی تقنینی جمهوری اسلامی ایران در قلمرو مجازاتهای
تعزیری و بازدارنده**

استاد راهنما :

دکتر حسن پور بافرانی

استاد مشاور :

دکتر قدرت اله خسرو شاهی

پژوهشگر :

سید مهدی تقوی

خرداد ماه 1391

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات
و نوآوری های ناشی از تحقیق موضوع این پایان
نامه متعلق به دانشگاه اصفهان است.

دانشگاه اصفهان

دانشکده علوم اداری و اقتصاد

گروه حقوق

پایان نامه ی کارشناسی ارشد رشته حقوق گرایش جزا و جرم شناسی آقای
سید مهدی تقوی

تحت عنوان

تحلیل انتقادی تحولات سیاست جنایی تقنینی جمهوری اسلامی ایران در قلمرو مجازاتهای
تعزیری و بازدارنده

در تاریخ ۹۱/۳/۳۰ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه بسیار خوب به تصویب نهایی رسید.

امضا
امضا
امضا
امضا

۱. استاد راهنمای پایان نامه دکتر حسن پور بافرانی با مرتبه ی علمی استادیار
۲. استاد مشاور پایان نامه کتر قدرت اله خسرو شاهی با مرتبه ی علمی استادیار
۳. استاد داور داخل گروه دکتر منوچهر متوسلی نائینی با مرتبه ی علمی استادیار
۴. استاد داور خارج از گروه دکتر سید احمد محمودی با مرتبه ی علمی استادیار

امضای مدیر گروه

با سپاس فراوان از تمامی استادان گرامی که در این دوره ی تحصیلی از معلومات ایشان بهره گرفتم، به خصوص اساتید فاضلی که حقیر را در نگارش این پایان نامه یاری نمودند، و تشکر بی پایان از پدر و مادر مهربانم که دعای خیر ایشان، چون همیشه، توشه ی راهم بوده است.

تقدیم به تکیه گاه زندگانیم، همسر مهربان و فداکارم که در این دوره ی تحصیلی، به تنهایی همه ی سختی زندگی مشترک را بدوش کشید.

چکیده:

ابداع تقسیم بندی مجازات ها به مجازات های تعزیری و بازدارنده به دوران پس از انقلاب اسلامی بر می گردد و قبل از آن هیچ گونه تقسیم بندی از مجازات ها وجود نداشت بلکه جرائم از حیث شدت و ضعف مجازات ها به سه دسته جنایت ، جنحه و خلاف تقسیم شده بودند.

در اولین دوره های قانون گذاری پس از انقلاب یعنی سالهای ۱۳۶۱ و ۱۳۶۲ که به ترتیب قانون راجع به مجازات اسلامی و قانون تعزیرات به تصویب رسیدند ، هیچ نامی از مجازات بازدارنده نبود . تا اینکه مقنن اولین بار در ماده اول قانون تشکیل دادگاههای کیفری ۱ و ۲ و شعب دیوان عالی کشور مصوب ۱۳۶۸ ، این مجازات را در کنار مجازات تعزیری ذکر و در ماده ۱۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰ آن را تثبیت نمود.

با این حال تا زمان تصویب قانون آئین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور کیفری مصوب ۱۳۷۸ که طی آن مقنن تأسیس مرور زمان را در مورد مجازات بازدارنده پذیرفت ولی آن را در خصوص مجازات تعزیری قبول نکرد ، اثری بر تفکیک این دو نوع مجازات بار نبود .

مینای این تفکیک باز می گشت به تعریف این دو نوع مجازات با این وصف که مجازات های تعزیری مربوط به جرائمی است که از زمان صدر اسلام مورد نهی شارع و جرم بوده است ، ولی مجازات های بازدارنده شامل اعمالی است که در صدر اسلام مورد نهی شارع نبوده بلکه مباح به شمار می آمده اما مقنن کنونی با لحاظ مصالحی از قبیل حفظ نظم جامعه ، آنها را جرم انگاشته است . براساس نتایج بدست آمده از این تحقیق و با فرض پذیرش " دفع مفسده " به عنوان موجبات تعزیر ماهیت این دو نوع مجازات یکی بوده فلذا چنین تفکیکی اساساً درست نبوده است .

این مطلب به درستی مورد توجه مقنن در تصویب قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۰ قرار گرفته و به جهت یگانگی ماهیت و وحدت آثار مترتب بر این دو نوع مجازات (به خصوص در مورد مرور زمان) ، مجازات های بازدارنده در مجازات های تعزیری ادغام گردید .

اگر چه تبصره (۲) ماده (۱۱۴) این قانون یگانگی آثار مترتب بر این مجازات ها (با تصریح به عدم شمول برخی آثار نسبت به تعزیرات منصوص شرعی) را مورد تردید قرار داده است ولیکن این تردید از چنان قدرتی بر خوردار نیست که بتوان به استناد آن بین این مجازات ها (مجدداً) تفکیک قائل شد .

کلید واژه ها:

مجازات تعزیری، مجازات بازدارنده، سیاست جنایی، حبس، شلاق، جزای نقدی، مرور زمان.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول - کلیات
۱-۱-۱	طرح پژوهش
۱-۱-۱-۱	بیان مسأله پژوهش
۲-۱-۱	اهمیت و ضرورت تحقیق
۳-۱-۱	اهداف تحقیق
۴-۱-۱	سؤالات و فرضیه های تحقیق
۵-۱-۱	روش تحقیق
۶-۱-۱	پیشینه تحقیق
۷-۱-۱	ابزار تجزیه و تحلیل
۲-۱	تعاریف
۱-۲-۱	تعریف سیاست جنایی
۲-۲-۱	تعریف سیاست جنایی تقنینی
۳-۲-۱	تعریف مجازات تعزیری (در قانون)
۴-۲-۱	تعریف مجازات بازدارنده (در قانون)
۳-۱	تقسیم بندی ها
۱-۱-۳-۱	تقسیم بندی مجازاتها در فقه
۱-۱-۳-۱	حدود
۲-۱-۳-۱	قصاص
۳-۱-۳-۱	دیات
۴-۱-۳-۱	تعزیرات
۵-۱-۳-۱	کفارات
۲-۳-۱	تقسیم بندی مجازاتها در قوانین ایران
۱-۲-۳-۱	تقسیم بندی مجازاتها در قوانین قبل از انقلاب
۲-۲-۳-۱	تقسیم بندی مجازاتها در قوانین بعد از انقلاب
	فصل دوم - مجازات های تعزیری و بازدارنده در فقه
۱-۲	تعریف تعزیر در فقه
۲-۲	موجبات تعزیر
۱-۲-۲	رفتار مفسده بار
۲-۲-۲	معاصی (صغیره یا کبیره)

عنوان	صفحه
۳-۲-۲- معاصی کبیره	۴۱
۳-۲- نوع مجازات تعزیری	۴۴
۱-۳-۲- شلاق (موافقان حصر شلاق)	۴۴
۲-۳-۲- غیر شلاق (مخالفان حصر شلاق)	۴۷
۴-۲- نحوه ی تعیین مجازات تعزیری	۴۸
۵-۲- مراتب تعزیر	۵۰
۶-۲- تعدد و تکرار در تعزیرات	۵۳
۷-۲- رابطه بین تعزیر و مجازات بازدارنده	۵۵
فصل سوم - سیاست جنایی تقنینی ایران در مورد مجازاتهای تعزیری و بازدارنده	
۱-۳- سیاست جنایی تقنینی ایران در زمان گذشته	۶۵
۱-۱-۳- سیر تصویب قوانین اسلامی پس از پیروزی انقلاب تا تاریخ ۱۳۷۰/۹/۶	۶۵
۲-۱-۳- نقد این قوانین	۷۱
۲-۳- سیاست جنایی تقنینی ایران در قوانین مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰ و ۱۳۷۵	۷۴
۱-۲-۳- بررسی قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۹/۷	۷۴
۲-۲-۳- بررسی قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵/۳/۲	۷۷
۳-۲-۳- نقد قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۹/۷	۸۰
۴-۲-۳- نقد قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵/۳/۲	۸۲
۳-۳- رویه قضایی	۸۳
۱-۳-۳- نظریات مشورتی اداره حقوقی قوه قضائیه	۸۵
۲-۳-۳- نظریات قضات در نشست های قضایی	۸۹
۳-۳-۳- آرای وحدت رویه ی هیات عمومی دیوان عالی کشور	۹۳
۴-۳-۳- نقد رویه قضایی	۹۵
۴-۳- سیاست جنایی تقنینی ایران در لایحه آئین دادرسی کیفری و قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۰	۹۸
۱-۴-۳- لایحه ی قانون آئین دادرسی کیفری	۹۸
۲-۴-۳- قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۰	۱۰۰
۳-۴-۳- نقد لایحه ی قانون آئین دادرسی کیفری	۱۱۰
۴-۴-۳- نقد قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۰	۱۱۲
نتیجه گیری و پیشنهادات	
نتیجه گیری	۱۲۰
پیشنهادات	۱۲۳
منابع	۱۲۵

فصل اول: کلیات

۱-۱- طرح پژوهش

۱-۱-۱- بیان مسأله پژوهش

این یک واقعیت خارجی و انکار ناپذیر است که از یک سو تحولات ناشی از رشد جمعیت، افزایش مهاجرت به شهرها (افزایش جمعیت شهرنشینی، در کلان شهرها)، کمبود مشاغل متناسب با تخصص افراد (به خصوص جوانان) جامعه و بالا رفتن هزینه های زندگی ناشی از تورم موجود در جامعه، و از سوی دیگر، سیر صعودی و روز افزون تجمل گرایی و فشارهای روانی ناشی از تفاوت های فاحش اقتصادی (و در نتیجه اجتماعی) بین طبقات برخوردار و غیر برخوردار جامعه بر روی قشر محروم، افراد را به پیمودن راه های غیر متعارف در کسب درآمد و فراهم نمودن رفاه اقتصادی و یافتن جایگاه مناسب اجتماعی بهتر و بالاتر، سوق داده و از طرف دیگر پیشرفت لحظه به لحظه علم و فن آوری و بهره گیری از وسایل ارتباط جمعی مختص دهکده جهانی (از جمله ماهواره و اینترنت) موجب تعدد بیش از پیش این راهکارهای نامتعارف که

عموماً کجروی محسوب و پیگرد قانونی و قضایی را بدنبال خواهند داشت، گردیده، که از این دسته کجروی ها، تحت عنوان جرایم مدرن یاد می شود.

از آنجا که قوانین سنتی، توان پاسخگویی و مقابله با این دسته از جرایم را نخواهند داشت، جامعه نیازمند تحول در سیاست جنایی تقنینی و در معنای اخص، تحول در جرم انگاری و البته تحول در مجازاتها، به منظور کارآمدی آنها در حفظ نظم و امنیت عمومی از طریق مقابله اصولی با جرایم، منجر به کاهش بزهکاری های شایع در جامعه، خواهد بود، که کشور ما نیز از این قاعده مستثنی نخواهد بود.

از آنجا که مهمترین نوع مجازاتهایی که در کشور ما، قابلیت چنین تغییراتی (به روز شدن) در راستای نیل به اهداف سیاست جنایی تقنینی را دارد، مجازاتهای تعزیری و بازدارنده می باشد، و به دلیل آنکه در آستانه یک تحول قریب الوقوع در نوع و میزان مجازاتها (با تصویب لایحه جدید قانون مجازات اسلامی) قرار داریم، این نوشتار در راستای تبیین این موضوع که آیا تحولات سیاست جنایی تقنینی جمهوری اسلامی ایران در قلمرو مجازاتهای تعزیری و بازدارنده، در نیل به اهداف خود (و مهمترین هدف، کاهش آمار بزهکاری)، کارآمد و پاسخگو، بوده است یا نه، پایه ریزی و ارائه گردیده است.

۱-۱-۲- اهمیت و ضرورت تحقیق

با انجام یک بررسی اجمالی در قوانین و مقررات جزایی کشور جمهوری اسلامی ایران از حیث حجم جرایم با در نظر داشتن نوع مجازاتهای آنها از یک سو، و از سوی دیگر بررسی آماری پرونده های قضایی (در امور کیفری) مطرح شده در محاکم جمهوری اسلامی ایران از منظر نوع جرایم و مجازاتهای مربوطه، این حقیقت ملموس خواهد بود که حداقل نود درصد موضوعات پرونده های کیفری محاکم قضایی کشورمان، مربوط به جرایم مستوجب مجازاتهای تعزیری و بازدارنده است.

با این وصف، اگر ادعا کنیم که سیاست جنایی تقنینی جمهوری اسلامی ایران بر پایه مجازاتهای تعزیری و بازدارنده استوار است، سخن گزافی نگفته ایم، چرا که هدف سیاست جنایی تقنینی هر کشور، برخورد با بزهکار و بزهکاری و کنترل آنهاست که با لحاظ حجم بالای آمار بزهکاری مرتبط با مجازاتهای تعزیری و بازدارنده در کشور ما، اهمیت این نوع مجازات ها در کنترل جرایم و پیشگیری از وقوع یا تکرار آنها (همان تحقق هدف اصلی

سیاست جنایی تقنینی) را مشخص می سازد.

فلذا ارزش و ضرورت این پژوهش در تبیین تحولات ایجاد شده در نوع، میزان و آثار این دسته از مجازات‌ها با نگاهی به قانون جدید مجازات اسلامی و نقد سیاست جنایی تقنینی کشور از حیث تحولات مربوط به این مجازات‌ها در راستای موفقیت یا عدم موفقیت آن در نیل به اهداف خود، مشخص می‌گردد.

۱-۱-۳- اهداف تحقیق

۱-۱-۳-۱- تبیین تحولات پدید آمده در سیاست جنایی تقنینی ایران از نظر نوع، میزان و آثار مجازات‌های تعزیری و بازدارنده.

۱-۱-۳-۲- تبیین مبانی تحولات پدید آمده در سیاست جنایی تقنینی ایران.

۱-۱-۳-۳- تبیین کارآمدی یا ناکارآمدی سیاست جنایی تقنینی ایران، در اثر تحولات پدید آمده و در پیش رو.

۱-۱-۴- سؤالات و فرضیه های تحقیق

۱-۱-۴-۱- سؤالات

۱-۱-۴-۱-۱- چه تحولاتی در سیاست جنایی تقنینی ایران در مورد مجازات‌های تعزیری و بازدارنده پدید آمده است؟

۱-۱-۴-۱-۲- مبانی این تحولات چه بوده است؟

۱-۱-۴-۱-۳- آیا سیاست جنایی تقنینی ایران بر پایه تحولات موجود، کارآمد بوده است؟

۱-۱-۴-۱-۲- فرضیات

۱-۱-۴-۱-۲-۱- سیاست جنایی تقنینی ایران در قلمرو مجازات‌های تعزیری و بازدارنده هم از لحاظ نوع، هم از حیث میزان مجازات، و هم از جهت آثار آن دچار تحولات غیرقابل انکاری گردیده است.

۱-۱-۴-۱-۲-۲- مبانی تحولات ایجاد شده در قلمرو مجازات‌های تعزیری و بازدارنده، دیدگاه‌های فقهی و نیز ضرورت‌های ناشی از تحولات اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی جامعه بوده است.

۱-۱-۴-۲-۳- رشد روز افزون آمار بزهکاری در جامعه که نشانه عدم نیل به هدف سیاست جنایی تقنینی است، بیانگر ناکارآمدی تحولات پدید آمده در سیاست جنایی تقنینی ایران می باشد.

۱-۱-۵- روش تحقیق

نوع مطالعه و روش بررسی فرضیه ها و یا پاسخگویی به سؤالات، توصیفی - تحلیلی است.

۱-۱-۶- پیشینه تحقیق

(مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۶۳) در مقاله ای تحت عنوان "کیفیت تعزیر چگونه است" پیرامون این سؤال که تعزیر در مورد چه کسانی باید انجام شود و آیا اگر از طریق دیگر بتوان مجرم را از تکرار جرم بازداشت، تعزیر لازم است؟ و نیز در مورد اختصاص یا عدم اختصاص تعزیر به تازیانه، پرداخته اند که این مورد از این جهت که صرفاً یک بررسی فقهی، آنهم فقط در مورد تعزیرات است، ناقص و نیاز به تکمیل دارد.

(حسینی، سیدعلی، ۱۳۷۴) در مقاله ای تحت عنوان "توبه و سقوط تعزیر" در خصوص سقوط تعزیرات به مقایسه تعزیرات در حق الله و حق الناس و نیز حدود پرداخته و در نهایت در مورد توبه و تعزیرات مالی بحث نموده اند که این مورد نیز از آن جهت که صرفاً یک بررسی فقهی، فقط در خصوص تعزیرات بوده، ناقص و نیاز به تکمیل دارد.

(کوشا، جعفر، ۱۳۸۰) در مقاله ای تحت عنوان "مرور زمان در جرایم مستوجب حد و تعزیر"، به تحلیل جواز مرور زمان در مجازاتهای تعزیری بر مبنای مصلحت پرداخته که این مورد نیز از این حیث که صرفاً بررسی برخی از آثار تعزیرات را مد نظر داشته، ناقص و نیاز به تکمیل دارد.

(گلستانی، اسماعیل، ۱۳۸۱) در مقاله ای تحت عنوان "کیفرهای بازدارنده - تعارض در قوانین" چنین عقیده دارند که نظر قانونگذار از کلمه تعزیر در کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی، فقط چند مورد استثنایی مربوط به تعزیرات شرعی است و مابقی موارد همگی از مجازاتهای بازدارنده می باشند که این مورد نیز از این حیث که فقط به بررسی بخش کوچکی از ارتباط این دو مجازات پرداخته است، ناقص و نیاز به تکمیل دارد.

(حبیب زاده، محمدجعفر - عینی نجف آبادی، محسن، ۱۳۸۱) نویسندگان در مقاله ای تحت عنوان "مبنا و ملاک تعزیر" در دو قسمت به بیان موجبات فقهی اعمال تعزیر و پاسخ این سؤال که آیا تعزیر مختص گناهان کبیره است یا شامل

گناهان صغیره نیز می شود، پرداخته اند که این مورد نیز از جهت آنکه صرفاً یک بررسی فقهی بوده و به بیان بخش کوچکی از رابطه این دو مجازات پرداخته است، ناقص و نیازمند تکمیل است.

(مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۸۳) در کتابی با عنوان "تعزیر و گستره آن" به بررسی فقهی تعزیر از نظر معنای لغوی، مراحل تعزیر، میزان و فلسفه آن پرداخته که این مورد نیز به لحاظ آنکه یک بررسی فقهی منحصر به تعزیرات است، ناقص و نیازمند تکمیل است.

(صادق منش، جعفر، ۱۳۸۴) در مقاله ای تحت عنوان "خاستگاه و جایگاه مجازاتهای باز دارنده در حقوق ایران" چنین عقیده دارند که بین اصطلاحات تعزیر و مجازات باز دارنده، رابطه عموم و خصوص مطلق وجود دارد و در حالی که تعزیر شامل مجازاتهای باز دارنده هم می شود، مجازات باز دارنده شامل تعزیرات شرعی نیست، که این مورد نیز از این حیث که فقط به بررسی رابطه دو مجازات پرداخته، نیازمند تکمیل است.

(محمدی، حمید، ۱۳۸۶) در مقاله ای تحت عنوان "نقد و بررسی اجمالی مجازات باز دارنده و ماهیت آن" در خصوص سؤال منظور از مجازات باز دارنده، به بررسی مجازات باز دارنده در رویه قضایی و نظریات اداره حقوقی پرداخته که از جهت آنکه صرفاً به یکی از مجازاتها پرداخته است، ناقص و نیاز به تکمیل دارد.

(امینی، علیرضا - فیض، علیرضا - مرعشی، سید مرتضی، ۱۳۸۹) نویسندگان در مقاله ای تحت عنوان "نسبت مجازاتهای باز دارنده با تعزیرات در حقوق کیفری ایران" به بیان مبنا و ملاک اعمال مجازاتهای تعزیری و بازدارنده و بیان نسبت این دو مجازات پرداخته اند که این مورد نیز از جهت عدم تحلیل سیاست جنایی تقنینی ایران در تحولات مربوط به این مجازاتها، ناقص و نیازمند تکمیل است.

۱-۱-۷- ابزار تجزیه و تحلیل

چار چوب نظری این تحقیق بر روش استدلال منطقی استوار است، با این توضیح که پس از بررسی مقررات گذشته و حال، به خصوص در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۰ و تحولات ایجاد شده در مورد نوع، میزان و آثار مجازاتهای تعزیری و بازدارنده، در راستای پاسخ دهی به سؤالات و رسیدن به فرضیات و تبیین اهداف تحقیق، از یک استدلال منطقی بهره گیری شده است.

۱-۲- تعاریف

۱-۲-۱- تعریف سیاست جنایی

۱-۱-۲-۱- تاریخچه

اصطلاح سیاست جنایی، نخستین بار در سالهای پایانی قرن هجدهم میلادی از ناحیه دانشمندان آلمانی مطرح شد. آقایان کلاینشر^۱ و فون فوئر باخ^۲ و مدتی پس از آنها آقای فون لیست^۳ هر کدام تعاریف مخصوص به خود را از سیاست جنایی بیان نمودند.

پس از ایشان در نیمه اول قرن بیستم، آقایان کوش^۴ و دوندیو دووابر^۵ تعاریف خود را با مضمونی نزدیک به همان تعاریف دانشمندان آلمانی مطرح نمودند.

در نیمه دوم قرن بیستم نیز آقای مارک آنسل^۶ و همچنین خانم دلماس مارتی^۷ برداشتهای خود از سیاست جنایی را ارائه نمودند.

۱-۲-۱-۲- تعریف

از لحاظ لغوی، سیاست عبارت است از «اصول اداره کشور در شئون مختلف آن، در همین معنی گفته می شود، سیاست جزایی فلان کشور، یعنی اصول کلی مربوط به قوانین جزایی کشور (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۰: ۳۷۱) اما تعاریف متنوعی از این اصطلاح از ناحیه حقوقدانان ارائه گردیده است که برخی از آنها به شرح ذیل بیان می گردد.

از دیدگاه آقای کلاینشر^۱، سیاست جنایی عبارت است از «شناخت وسایل و امکاناتی که قانونگذار بسته به استعداد و آمادگی حکومت برای جلوگیری از جرم و حمایت از حقوق طبیعی شهروندان می یابد.» (امیدی، ۱۳۷۸: ۴۲) اما از نظر آقای دوندیو دووابر: سیاست جنایی «هنر یا فنی است که کشف روش های مبارزه مؤثر با بزهکاری را میسر می سازد. اعمال این فن یا هنر البته در صلاحیت انحصاری دولت است و لزوماً بعد از ارتکاب جرم و در قالب روشهای تنبیهی و واکنش های قهرآمیز رسمی اعمال می شود.» (همان)

1. Klinschrod
 2. Von feuerbach
 3. Von liszt
 4. Cuhe
 5. Donnedieu de Vabres
 1. Marc Ancel
 7. Delmas Marty

این در حالی است که سیاست جنایی در نظر آقای فون فوئر باخ، «شامل مجموعه‌ی شیوه‌های سرکوبگر می‌شود که دولت از طریق آنها و با توسل به آنها علیه جرم واکنش نشان می‌دهد.» (نجفی ابرند آبادی، ۱۳۸۱: ۲۳)

آقای مارک آنسل، مؤسس نشریه «آرشیوهای سیاست جنایی» در سال ۱۹۷۵ میلادی، تعریف ذیل را از اصطلاح سیاست جنایی ارائه داده است:

«واکنش سازمان یافته و سنجیده‌ی جامعه علیه فعالیت‌های مجرمانه، منحرفانه یا ضداجتماعی.» (همان) در نهایت، تعریف خانم می‌ری دلماس مارتی از اصطلاح سیاست جنایی، «شامل مجموعه‌ی روش‌هایی است که هیأت اجتماع با توسل به آنها، پاسخ‌های به پدیده‌ی مجرمانه را سازمان می‌بخشد.» (همان) با یک نگاه اجمالی، چنین می‌توان نتیجه‌گیری نمود که تعاریف ارائه شده در نیمه پایانی قرن بیستم، بر خلاف تعاریف قبل از آن که مفهومی مضیق از سیاست جنایی را ارائه و آن را شامل یک سری راه حل‌های قهرآمیز، مبتنی بر کیفر و در انحصار دولت می‌دانستند،

مفهومی موسع از سیاست جنایی مطرح، که در این مفهوم، در کنار دولت، جامعه مدنی و نهادهای مردمی - و در کنار جرم، انحراف - و در کنار کیفر، پاسخ‌های غیرکیفری - و در کنار سرکوب جرم، پیشگیری از آن، پیش بینی شده است.

فلذا در بیان تعریفی جامع از اصطلاح سیاست جنایی، می‌توان گفت:

«سیاست جنایی عبارت است از مجموعه‌ی سازمان یافته‌ی تدابیر کیفری و غیرکیفری که توسط دولت و نهادهای مردمی، برای پیشگیری از جرم و مبارزه با بزهکاری و انحراف، اتخاذ و اعمال می‌گردند.»^۱

با لحاظ تعاریف ارائه شده از اصطلاح سیاست جنایی، شایسته است به طور مختصر، مدل‌های سیاست جنایی نیز مرور گردد.

۱-۲-۱-۳- مدل‌های سیاست جنایی

در یک تقسیم بندی کلی، در مورد سیاست جنایی، دو مدل دولتی و اجتماعی، مورد توجه قرار دارد که مدل‌های دولتی، خود به سه دسته‌ی الف: مدل دولت - جامعه لیبرال، ب: مدل دولت اقتدارگرا (توان مدار) و ج: مدل دولت تام گرا تقسیم و مدل‌های اجتماعی نیز به دو دسته‌ی الف: مدل جامعه‌ی خودگردان و ب: مدل جامعه‌ی آزادی مطلق گرا انشعاب می‌یابند.

۱. برای آگاهی بیشتر رجوع کنید به «پیش گفتارهای دکتر علی حسینی ابرند آبادی بر ترجمه‌ی درآمدی به سیاست جنایی» نوشته‌ی: لازرژ، کریستین، تهران، نشر میزان، ۱۳۸۲.

شاخصه مدل دولت - جامعه لیبرال، عبارت است از «روابط فرعی گوناگونی که متغیرات مختلف در شبکه های کیفی و غیرکیفی این مدل، غنای شبکه های جزایی آن، و درجه ی شرکت مراجع مدنی در پاسخ هایش به جرم را نشان می دهد.» (حسینی، ۱۳۸۳: ۷۰)

آنچه به عنوان شاخصه دولت قدرت گرا می توان برشمرد، اینست که این مدل، «در ساختار اساسی خود، با دارا بودن شبکه های امنیت که به محض آنکه انحراف از نرمالیتیه متضمن خطر باشد، یا چنین به نظر آید، پاسخی دولتی به انحراف را سازمان می دهند، از مدل دولت - جامعه لیبرال متمایز می شود.» (همان: ۷۱)

مشخصه اصلی مدل دولت تام گرا، عبارت است از «گسترده گی پاسخهای کیفی از جرم، به قلمرو انحراف، و در نتیجه شبیه سازی هرگونه تخطی از نرمالیتیه، به جرم جزایی. (در ضمن) تکنیکهای قضایی که چنین گسترش دامنه ی جواب کیفی را ممکن و میسر می سازند، بسیار متنوع است.» (همان: ۷۳)

ویژگی مدل جامعه ی خودگردان اینست که، «جامعه خود را به جای دولت می نهد، خواه در جایی که دولت نقش مورد انتظار جامعه را در حل و فصل تعارضات ایفا نمی کند و خواه در مواردی که برعکس، گروه اجتماعی یا بخشی از آن، در اندیشه اینکه خود، همه یا بخشی از رفتارهای نافی هنجارهای اجتماعی را اداره کند، خود را بین پدیده مجرمانه و دولت حائل می سازد.» (همان: ۷۴)

و در نهایت شاخصه مدل جامعه ی آزادی مطلق گرا که در آن هر رفتار ناقض و نافی هنجارهای اجتماعی (بدون تمایز بین جرم و انحراف) تحت نظارت پیوسته ی دیگران قرار دارد، عبارت است از «کوشش تقریباً پیوسته برای جذب یا جذب مکرر، و یا حفظ فرد در بطن گروه اجتماعی.» (همان: ۷۶)

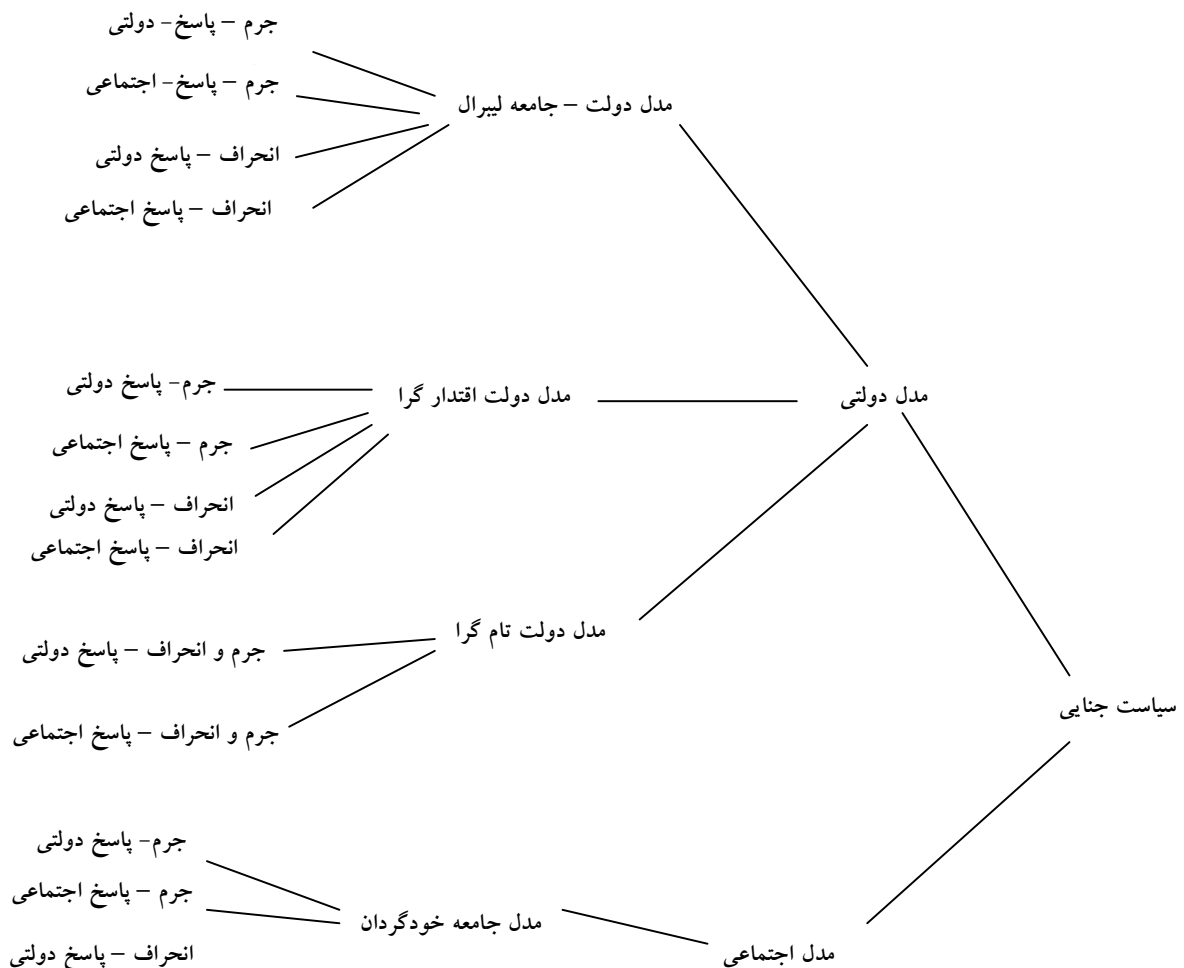
۱-۲-۲- تعریف سیاست جنایی تقنینی

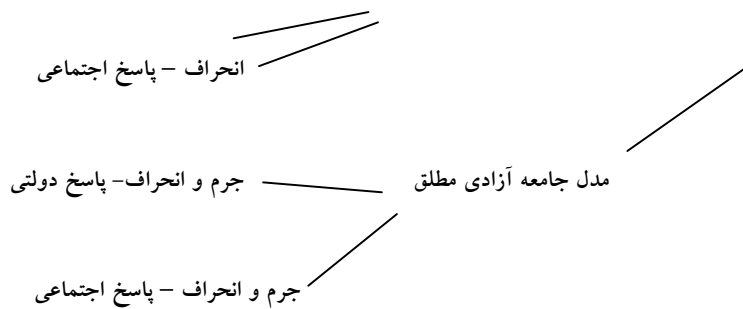
پس از مشخص شدن تعریف مربوط به اصطلاح سیاست جنایی، درک اصطلاحاتی که از ترکیب اضافی با این اصطلاح ارائه شده، امر دشواری نیست.

مواردی از این قبیل بسیار متنوع و متعدد است، به طور مثال، اصطلاح سیاست جنایی قضایی که در بیان معنای مضیق آن گفته شده، «عبارت است از سیاست جنایی که در تصمیم ها و عملکردهای دادگاههای دادگستری منعکس و مندرج است.» (نجفی ابرند آبادی، ۱۳۷۵: ۱۰۵)

فلذا، می توان نتیجه گیری کرد که اضافه شدن وصف تقنینی به اصطلاح سیاست جنایی، بیانگر راهکارهایی است که در مواجهه با پدیده مجرمانه و برای پیشگیری از آن و یا سرکوبش، مورد توجه قانونگذار هر کشور قرار می گیرد.

به همین جهت است که در تعریف سیاست جنایی تقنینی آمده است که: «سیاست جنایی تقنینی، طرز برداشت و تلقی مقام قانونگذاری در قالب وضع و تصویب قوانین مختلف، از سیاست جنایی است. به بیان دیگر زمانی که متون قانونی در خصوص یک پدیده مجرمانه توسط قانونگذار هر کشوری تصویب می گردد، در واقع بیانگر سیاست جنایی تقنینی خاص آن کشور در خصوص پدیده مجرمانه موردنظر می باشد.» (آقا زاده، ۱۳۸۴: ۳۲)

۱-۲-۳- تعریف مجازات تعزیری (در قانون)

ماده ۱۱ قانون راجع به مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱/۷/۲۱ در تعریف تعزیر بیان داشته:

«تأدیب و یا عقوبتی است که نوع و مقدار آن در شرع تعیین نشده و به نظر حاکم واگذار شده است: از قبیل حبس و جزای نقدی و شلاق که بایستی از مقدار حد کمتر باشد.»

دقیقاً همین تعریف در ماده ۱۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۹/۷ تکرار گردیده است.

علاوه بر آن در تبصره ۱ از ماده ۲ قانون آئین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور کیفری مصوب ۱۳۷۸/۶/۳۱ در تعریف تعزیرات شرعی بیان شده:

«تعزیرات شرعی عبارت است از مجازاتی که در شرع مقدس اسلام برای ارتکاب فعل حرام یا ترک واجب

بدون تعیین نوع و مقدار مجازات، مقرر گردیده و ترتیب آن به شرح مندرج در قانون مجازات اسلامی است.»

با برداشت از همین مقررات، تعاریفی از ناحیه برخی حقوقدانان در مورد تعزیر، ارائه شده که به شرح آتی برخی از این

تعاریف بیان می گردد:

«مجازات است با مشخصات ذیل:

الف- حداکثر و حداقل دارد،

ب- حداکثر آن در قانون معین است و باید به اندازه ی حد نباشد،

ج- تعیین حداقل با اختیار قاضی است ...

به همین جهت در تعریف تعزیر گفته اند: عبارت است از مجازات جرمی که قانون آن جرم را مستوجب حد ندانسته باشد، تعزیرات در قانون جزای ما ممکن است برای جنایت یا جنحه یا خلاف مقرر شده باشند (ماده یک قانون مجازات عمومی).» (جعفری لنگرودی، همان: ۱۶۳)

«تعزیرات مجازاتهایی هستند که حاکم شرع به تشخیص خود برای هر یک از جرایم که مستحق تعزیر می باشند تعیین می نماید. تعزیر اصولاً تأدیب مقصر می باشد به همین جهت هرگز کسی را به عنوان تعزیر اعدام نمی کنند پند و اندرز، ملامت و تنبیه از جمله ی تعزیرات به شمار می روند.» (باهری، همان: ۸۸)

«تعزیر در لغت به معنای ادب کردن است و در شرع به مجازاتی گفته می شود که برای جلوگیری از جرایم غیر حدی و قصاص و دیه وضع شده است، بدون اینکه مقدار و نوع آن مشخص باشد.» (زراعت، همان: ۳۸)

دیگر حقوقدانان نیز در تعریف تعزیرات، غالباً به بیان مقررات ماده ۱۶ قانون مجازات اسلامی اکتفا نموده اند و تعریف دیگری ارائه نکرده اند.

لایحه قانون مجازات اسلامی در مقررات ۶-۱۲۱ در تعریف تعزیر مقرر می داشت :

«تعزیر عبارت است از مجازات شلاق یا سایر مجازاتهایی که در شرع مقدس بر ارتکاب گناهان کبیره، به شرح

مندرج در این قانون مقرر شده و مقدار یا اجرای آن به نظر حاکم واگذار گردیده است. مجازات شلاق تعزیری به جز در مواردی که شرعاً مقدار آن معین شده است و در این قانون مقرر می گردد، باید کمتر از ۷۵ ضربه باشد.»

البته در تصویب نهایی این لایحه و با ادغام مجازات های بازدارنده در مجازات های تعزیری وفق ماده (۱۸) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۰ در تعریف تعزیر آمده است :

" تعزیر مجازاتی است که مشمول عنوان حد ، قصاص یا دیه نبوده و به موجب قانون در موارد ارتکاب محرمات شرعی یا نقض مقررات حکومتی تعیین و اعمال می گردد "

۱-۲-۴- تعریف مجازات باز دارنده (در قانون)

مقررات ماده ۱۷ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۹/۷ در تعریف این مجازات بیان داشته: